

**Hanzehogeschool
Groningen**

University of Applied Sciences

Samenwerking tussen overheid & burgerinitiatieven

Uitkomsten literatuurstudie

share your talent. **move** the world.

Colofon

Titel

Samenwerking tussen overheid & burgerinitiatieven. Uitkomsten literatuurstudie.

Datum

Augustus 2023

Opdrachtgever

Aletta Advies

Kenniscentrum NoorderRuimte

Zernikeplein 7

9747 AS Groningen

<https://www.hanze.nl/nld/onderzoek/kenniscentra/kenniscentrum-noorderruimte>

Auteur

Peter Meister Broekema MA

Dr Elles Buder

Samenwerking tussen overheid & burgerinitiatieven

4 augustus 2023

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	5
1.1.	Opdracht.....	5
1.2.	Methode.....	5
2.	Literatuuranalyse.....	7
2.1.	Burgerinitiatieven en participatie	7
2.2.	Obstakels en faalfactoren.....	8
2.2.1.	Algemeen	8
2.2.2.	Financiën.....	9
2.2.3.	De overheid en het burgerinitiatief.....	9
2.3.	Succesfactoren bij burgerinitiatieven.....	10
2.3.1.	Het belang van netwerken en sociaal kapitaal	12
2.3.2.	De faciliterende overheid.....	13
2.5.	Strategieën voor burgerinitiatieven.....	14
2.5.1.	De projecten-carrousel	14
2.5.2.	Herziening van het zorglandschap	15
3.	Conclusie	17
4.	Geciteerde literatuur	18

1. Inleiding

1.1. Opdracht

Stichting Wedde dat 't Lukt (WdL) heeft aan Aletta Advies (AA) gevraagd kennis, ervaringen en inzichten op het gebied van samenwerking tussen burgerinitiatieven en de overheid op te halen. Deze inzichten worden vervolgens ingezet om een meer duurzame samenwerking tussen de gemeente Westerwolde en WdL te realiseren.

Onderdeel van dit onderzoek is de beschikbare (inter)nationale wetenschappelijke en meer praktijkgerichte literatuur rond dit thema te inventariseren en te analyseren. Aletta Advies heeft het lectoraat Leefomgeving in Transitie (LiT) van Kenniscentrum NoorderRuimte (Hanzehogeschool Groningen) gevraagd om dit deel van het onderzoek uit te voeren. Centraal in de literatuurstudie staan de volgende vragen:

- *Wat zijn de kernvragen op het gebied van samenwerking tussen burgerinitiatieven en overheden?*
- *Wat is bekend over factoren die deze samenwerking bevorderen of belemmeren?*
- *Zijn er goede voorbeelden die in Wedde kunnen worden toegepast?*

Deze literatuurstudie is hierdoor een integraal onderdeel van de kennissynthese, een combinatie van inzichten gevonden in de literatuur en opgehaald uit interviews en focusgroep-bijeenkomsten.

1.2. Methode

Als startpunt voor de literatuurstudie is door WdL een aantal relevante documenten aangeleverd bij het onderzoekconsortium, bestaande uit onderzoekers van AA en LiT. Vervolgens zijn door LiT 13 verschillende databases doorzocht op artikelen die ingaan op de verhouding tussen burgerinitiatieven en overheden, door primair te zoeken met een search string die de concepten "citizen initiatives" AND "government" combineert. Daarnaast is binnen elke database ook gezocht op vergelijkbare Nederlandse zoektermen. Vervolgens is de literatuur met aanvullende zoektermen verder doorzocht en gesorteerd op relevantie. De databases leverden vaak vele 'hits' op, daarom is gemeend dat wanneer na vijftig hits geen relevante artikelen gevonden werden, de zoekopdracht werd afgebroken. De relevante artikelen zijn vervolgens eenmalig gedownload.

Vervolgens is via zogenaamde mapping van citaties en thema's van deze artikelen gezocht naar aanvullende artikelen. Simultaan zijn de door de opdrachtgever aangeleverde publicaties geanalyseerd en aangevuld met relevante artikelen. Ook is via het internet gezocht naar opinie- en beleidsstukken en soortgelijke documenten. De geselecteerde (wetenschappelijke) artikelen zijn vervolgens geanalyseerd op grond van de eerdergenoemde kernvragen en samengevat, waarna de belangrijkste bevindingen zijn geclusterd. Deze rapportage is een weergave van onze bevindingen en kan worden gebruikt in zowel de interviews als de afsluitende werksessie en het finale rapport.

De resultaten van de gebruikte (Engelstalige) zoekcriteria¹ zijn opgenomen in tabel 1. Van de 44 relevante artikelen waren uiteindelijk 41 beschikbaar. Deze zijn gedownload en geanalyseerd.

¹ *residents' initiative OR residents' initiatives OR citizens' initiative OR citizens' initiatives OR "residents' initiative" OR "residents' initiatives" OR "citizens' initiative" OR "citizens' initiatives" OR "civic initiative" OR "civic initiatives" or CIs) AND (government OR "government organisation" OR "government organization" OR*

Tabel1: Aantal hits en relevante artikelen per geraadpleegde database

Naam database	Aantal hits	Relevante artikelen
<i>Scencedirect</i>	768	12
<i>Springer Link</i>	2532	10
<i>Wiley Online Library</i>	82	4
<i>Browzine</i>	0	0
<i>Taylor &Francis online</i>	455	4
<i>Sage Premier</i>	243	5
<i>Pubmed</i>	1	0
<i>Open Dissertations</i>	3	0
<i>Oxford Journals</i>	55615	4
<i>HBO kennisbank</i>	16	3
<i>Emerald Insight</i>	22000	2
<i>De Gruyter Open Acces E-journals</i>	10000	0
<i>Cambridge Open Acces</i>	22885	0
Total	114600	44

De wetenschappelijke artikelen zijn ruwweg onder te verdelen in:

- a) beschrijvingen van best practices en casestudies;
- b) modellen/theoretische concepten; en
- c) literatuurstudies.

6

Opvallend genoeg constateert een aantal auteurs dat er weinig cross sectoraal onderzoek aangaande verschillende soorten burgerinitiatieven is verricht (Igalla et al., 2019). Hierdoor bestaat de kans dat inzichten uit bijvoorbeeld het zorgdomein niet worden toegepast in andere domeinen. Daarom is de onderhavige literatuurstudie bewust wat breder van opzet. Opvallend daarnaast is het relatief grote aandeel van Nederlandse casestudies en Nederlandse auteurs. Dit is ook geconstateerd in de literatuurstudie van Igalla et al. (2019), die laat zien dat de meeste voorbeelden in Nederland, Finland en Zweden te vinden zijn.

Na het analyseren van de wetenschappelijke literatuur zijn de door de opdrachtgever aangeleverde documenten geanalyseerd. Deze documenten waren wat breder qua thematiek en richten zich veelal op wat wel en niet goed gaat of beter kan, maar geven over het algemeen weinig concrete of schaalbare oplossingen. Bovendien zijn zij vaak erg gefocust op bepaalde lokale contexten, waardoor het lastig toe te passen is in andere situaties. Uitzonderingen hierop waren het rapport van het Sociaal Cultureel Planbureau, waarin een nieuw 'sociaal contract' wordt voorgesteld (Putters, 2018) en de publicatie 'Van knelpunt naar knooppunt' (Van Noort, et al., 2022), een advies aan het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van PGO support.

De aanvullende internetzoekopdracht leverde nog een aantal beleidsdocumenten en praktische tools op, die eveneens zijn geanalyseerd. Hierbij springen vooral toolkits voor ambtenaren die burgerinitiatieven willen ondersteunen in het oog. Voorbeelden hiervan zijn ontwikkeld door Movisie² of PRoDemos³. Deze toolkits zijn echter niet meer meegenomen in deze literatuurstudie, vanwege de focus op kernvragen, factoren en voorbeelden.

"governmental organisation" OR "governmental organization" OR official*) AND (cooperat* OR collaborat* OR relation en Nederlandstalige equivalenten.

² [Participatietools voor meer zeggenschap en betrokkenheid inwoners | Movisie](#)

³ [ParticipatieWijzer - kies de juiste methode - ProDemos](#)

2. Literatuuranalyse

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste conclusies die op grond van de analyse van alle documenten getrokken kunnen worden per thema uitgewerkt.

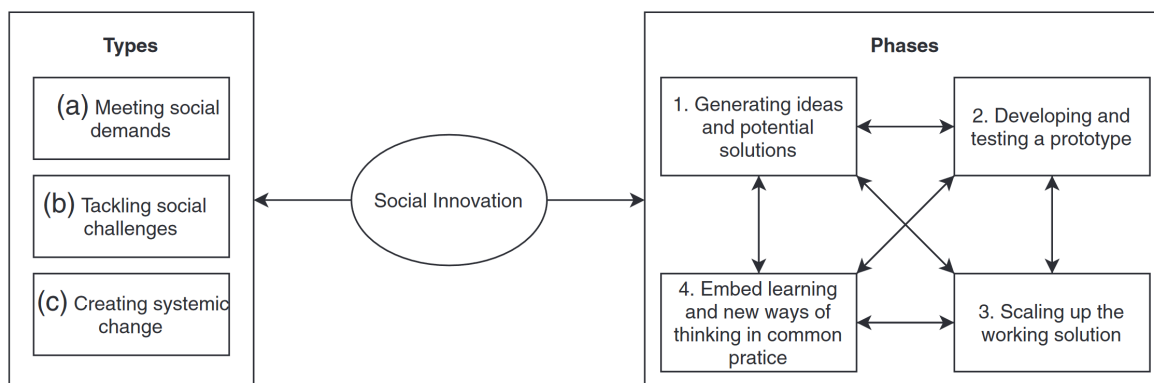
2.1. Burgerinitiatieven en participatie

Binnen de wetenschappelijke literatuur worden verschillende definities van burgerinitiatieven gebruikt. De meest voorkomende definitie is die van “een groep van mensen die bijdragen aan het publieke domein op vrijwillige basis” (De Haan et al., 2017). Burgerinitiatieven streven niet alleen de realisatie van materiële en immateriële middelen na voor groepen die onvoldoende geholpen worden door de overheid, maar hebben ook vaak als doel bepaalde normen en waarden te veranderen in het systeem (Eizaguirre et al., 2012). Vaak hangt het ontstaan van deze initiatieven samen met ‘marktfalen’ en een terugtrekkende overheid (Igalla et al., 2019).

In de meer ‘klassieke’ interpretatie van burgerparticipatie wordt deze voorgesteld als een activiteit waarin de burger meer *macht* heeft. Onderzoek laat echter zien dat de macht vanuit de overheid niet per se afneemt, ondanks het feit dat er meer stakeholders bij het besturen, de *governance*, betrokken zijn en daarnaast leiden burgerinitiatieven ook niet per se tot *empowerment* van burgers (Eizaguirre et al., 2012). Daarnaast kan er sprake zijn van een *participatie paradox*, doordat veel inwoners weinig en weinig inwoners veel participeren, waardoor de verantwoordelijkheid op een negatieve manier bij burgers komt te liggen (Hindriks, 2017). Tenslotte wijzen sommige auteurs erop dat de relatie tussen sociale cohesie (vaak is het versterken hiervan een doel van burgerinitiatieven) en de mogelijkheid deze te beïnvloeden soms te positief wordt voorgesteld (Hindriks, 2017). Gegeven deze verscheidenheid in context en uitkomsten moet het vergelijken van burgerinitiatieven dus met de nodige voorzichtigheid gebeuren.

7

Figuur 1: Typen burgerinitiatieven, de fasen die zij doorlopen en de relatie met sociale innovatie

Bron: Chin & Mees, 2021

Chin & Mees (2021) onderscheiden in hun studie in grote lijnen drie typen burgerinitiatieven:

- Type A: initiatieven die zich richten op behoeften die in de samenleving leven, die niet of onvoldoende door de markt / de overheid worden oppakt / oplost;

- Type B: initiatieven die maatschappelijke uitdagingen het hoofd bieden door economische waarde te creëren;
- Type C: initiatieven die als doel hebben de maatschappij te veranderen door instituties te veranderen.

Al deze initiatieven doorlopen volgens Chin & Mees (2021) een proces met een viertal fasen om te komen tot sociale innovatie (figuur 1) te weten het 1. genereren van ideeën 2. ontwikkelen en testen van prototypes 3. opschalen en 4. inbedden van het initiatief.

2.2. Obstakels en faalfactoren

2.2.1. Algemeen

De genoemde soorten burgerinitiatieven komen verschillende soorten obstakels tegen in de vier fasen die zij (kunnen) doorlopen (tabel 2). Deze obstakels kunnen zich zowel binnen als in de omgeving van het initiatief voordoen.

Tabel 2: Obstakels die zich bij verschillende typen burgerinitiatieven in verschillende fasen kunnen voordoen

Type	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
Type A	Geen	- Gebrek aan financiële bronnen - Gebrek aan ruimte - Te veel administratieve verplichting richting de overheid - Gebrek aan juridische inbedding - Wantrouwen van veldpartijen	- Gebrek aan financiële bronnen - Gebrek aan sociaal kapitaal - Te veel administratieve verplichting richting de overheid - Gebrek aan juridische inbedding	- Gebrek aan sociale bereidheid om te veranderen - Moeite om de ontvangers van de diensten te empoweren - Moeilijkheden met het vinden van een lange termijn oplossing voor het sociale probleem
Type B	- Gebrek aan ervaring - Onzekerheden	- Gebrek aan sociale bereidheid om te veranderen - Moeilijkheden met het betrekken van businesspartners - Moeite met het vinden van een winstgevende innovatie	- Beperkende wet- en regelgeving - Gebrek aan financiële bronnen - Te veel administratieve verplichting richting de overheid	Geen
Type C	Geen	- Beperkende wet- en regelgeving - Wantrouwen van veldpartijen	- Gebrek aan financiële bronnen - Gebrek aan sociaal kapitaal - Gebrek aan sociale bereidheid om te veranderen - Gebrek aan juridische inbedding	Gebrek aan actieve betrokkenheid van de overheid

Bron: Chin & Mees, 2021

WdL valt dus mogelijk onder type A en C. Met behulp van bovenstaand overzicht kan dan gesteld worden dat WdL, gegeven de fasen waarin het project zich bevindt (fase 3 en 4), de volgende obstakels tegenkomt:

- gebrek aan financiën (Type A en C: fase 3), sociaal kapitaal (Type C: fase 3) en sociale bereidheid om te veranderen (Type A: fase 4, Type C: fase 3)
- (te) veel administratie die aangeleverd moet worden aan de overheid (Type A: fase 3)
- de moeilijkheid om bewoners die gebruik maken van de diensten in hun kracht te zetten (Type A: fase 4)
- Moeilijkheden om een lange termijn oplossing voor het probleem te vinden (Type A: fase 4).
- Gebrek aan actieve betrokkenheid van de overheid (Type C: fase 4)

Deze obstakels komen ook naar voren in de studie *Zorgzame buurten* (2023) van Canoy et al. waarin een aantal initiatieven wordt beschreven en vooral wordt ingezoomd op faal- en succesfactoren. Afgaande op de gesprekken met de initiatiefnemers van WdL zijn de volgende obstakels die bij andere initiatieven zijn geconstateerd ook hier relevant:

- personeelwisselingen bij de professionele organisaties, waardoor het initiatief telkens opnieuw moet beginnen;
- de logica van professionele organisaties, die verschilt van die van een burgerinitiatief en die ook wel de kloof tussen leefwereld en systeemwereld wordt genoemd.

In *Zorgzame buurten* wordt echter niet zozeer het gebrek aan geld, maar het *verschil in financieringsstromen* of de zogenaamde verscotting als blokkade genoemd (Nijhuis, 2017; Canoy et al., 2023).

2.2.2. Financiën

Verschillende auteurs zien een groot obstakel in het ontbreken van structurele financiering. *Subsidies* zijn verreweg het meest gebruikte middel voor de financiering van activiteiten van burgerinitiatieven. Deze subsidies zijn vaak afkomstig van lokale of regionale overheden of van nationale subsidieregelingen of stichtingen en fondsen. Om niet te afhankelijk te zijn van deze vaak incidentele subsidies, suggereren sommige auteurs mogelijkheden als het heffen van contributie, het uitgeven van aandelen, of het innen van een klein percentage van de opbrengst die verkregen is via diensten die geleverd worden (Van Wijk, n.d.). Daarnaast wordt als mogelijkheid voor specifieke projecten aangegeven dat de provincie een garantiefonds zou kunnen opstapelen (Canoy et al., 2023). Tenslotte is financiering wellicht mogelijk via de zogenoemde *Right to Challenge* (RtC), of het uitdaagrecht, dat in Nederland is opgenomen binnen de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Met dit 'recht' kunnen burgers de overheid uitdagen om bepaalde zaken in de buurt of in het dorp beter en efficiënter te organiseren <https://vng.nl/artikelen/welke-plek-heeft-rtc-binnen-de-wmo>. Vaak wordt dit gebruikt in het ruimtelijke domein, bijvoorbeeld voor groenonderhoud, maar in de gemeente Eindhoven is RtC van toepassing op het hele sociale domein. RtC hangt samen met de Britse 'big society' gedachte, waardoor er kan worden geleerd van dergelijke initiatieven in het Verenigd Koninkrijk (Bohn Stafleu van Loghum, 2012).

2.2.3. De overheid en het burgerinitiatief

Naast meer algemene en financiële faalfactoren, noemen verschillende auteurs het risico van een *vrijwilligers burn-out*, dat kan ontstaan doordat te veel verantwoordelijkheid bij inwoners wordt neergelegd en het feit dat burgerinitiatieven moeite hebben om te balanceren tussen overheid en eigen initiatief (De Haan et al., 2019, Ubels, 2020). Zo laat onderzoek naar bijvoorbeeld breedband initiatieven in Nederland zien dat projecten opgezet door inwoners, zonder externe ondersteuning van overheden of andere belangrijke stakeholders, erg lastig te realiseren zijn (Salemink et al., 2017). Dit wordt

bevestigd door De Haan (2017) terwijl Ubels (2020), aangeeft dat engagement en support van overheden essentieel zijn voor het succes van sociale innovaties in het algemeen.

Echter, wanneer overheden overactief worden in plaats van samen te werken met inwoners, dan kunnen de doelstellingen van het project negatief beïnvloed worden (Igalla et al., 2019). Hetzelfde kan gebeuren als overheidssubsidies erg strikt worden ingezet, en outputs, tijd, en administratie zorgen voor verstoring van het initiatief (Igalla et al., 2019; Ubels, 2020). In de bundel *Zorgzame buurten* (Canoy et al., 2023) concluderen de auteurs dat voor het welslagen van projecten, naast de betrokkenheid van burgers, het essentieel is dat er meer integraal wordt gedacht, er veel meer ruimte in de verantwoording moet zijn en gedacht moet worden in kansen, waarbij financiering niet in de weg moet staan.

Uit de literatuur komt ook naar voren dat de rol van inwoners vaak wordt gezien als het geven van ideeën en suggesties voor beleid (Michels & De Graaf, 2017). Tenslotte kunnen regels vanuit de overheid impact hebben op de motivatie van burgers en zitten professionals vaak ‘vast’ in het systeem (Habraken et al., 2015; Peters & Broens, 2017). Deze systeemwereld, ofwel de logica van professionele organisaties waarin regels en procedures vaak leidend zijn, sluit niet altijd aan bij de leef- en beleefwereld van inwoners. Opvallend is dat vaak kortdurende projecten wel in te passen zijn in deze systemen, bijvoorbeeld als pilot of experiment. Vooral bij langdurige projecten blijkt dit vaak erg moeilijk te zijn, bijvoorbeeld omdat de potentiële opbrengsten nog onduidelijk zijn (Bakker et al. 2012). Het is volgens De Haan et al. (2017) dan ook onduidelijkheid of burgerinitiatieven genoeg mogelijkheden hebben om een lange termijn oplossing te zijn voor het aanbieden van diensten op met name het platteland.

2.3. Succesfactoren bij burgerinitiatieven

10

Ook is er in de literatuur veel informatie te vinden over de succesfactoren van burgerinitiatieven, maar de eerste kanttekening in de literatuur is dat vanuit het perspectief van inwoners vooral gekeken wordt of het vooropgestelde *doel* is bereikt. Beleidsmakers daarentegen vinden het feit dat burgers initiatief nemen op zich al belangrijk (De Haan et al., 2017). Een ander voorbeeld van hoe vanuit verschillende perspectieven gekeken wordt, is de eis van overheden om projecten te professionaliseren. Dit heeft echter minder met het optuigen van een geoliede interne organisatie te maken dan met de gewenste mate waarin initiatieven formele routes kunnen bewandelen te maken (Van Dam et al., 2014).

De Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) heeft op basis van eerder literatuuronderzoek en eigen praktijkervaringen een overzicht gemaakt van succesfactoren voor het individu en de organisatie van een dorpscoöperatie (tabel 3). De LVKK concludeert dat met name motivatie belangrijk is voor de betrokkenheid van individuen. Met behulp van dit overzicht is het succes van WdL goed te verklaren (de motivatie van de initiatiefnemers en de organisatiestructuur). Maar de tabel laat ook zien dat (het behouden van) capaciteit (geld, tijd en vaardigheden) en autonomie ten opzichte van andere partijen belangrijk is.

Tenslotte blijkt uit literatuur over het participatief ontwikkelen en uitvoeren van beleid op lokale schaal dat de impact op de publieke omgeving veel groter en directer is als inwoners zelf het initiatief nemen in plaats van de overheid (Michels & De Graaf, 2017). Deze constatering wordt bevestigd in een studie naar de functie van de dorpsondersteuner. De onderzoekers stellen hier vast dat hoewel de formele werkgever van de dorpsondersteuner zowel de dorpscoöperatie als de gemeente, de welzijnsorganisatie en een zorginstelling kan zijn, het van groot belang is dat de dagelijkse aansturing wordt verzorgd door het dorp of de wijk, bijvoorbeeld via de wijkraad, het dorpsbelang of een lokale zorgcoöperatie (Smelik en Pijnenborg, 2021).

Onderzoek laat tevens zien dat het voor succes van belang is dat er sprake is van een goede schaalgrootte die zorgt voor binding (Canoy et al., 2023). Ook het geven van meer ruimte als het gaat

om het besteden en verantwoorden van subsidies lijkt een positief effect te hebben op het behalen van de doelstellingen van het initiatief. Zo werden in zowel het project Zorgvrijstaat Rotterdam-West en proeftuin Ruwaard verschillende financieringsstromen voor specifieke wijken gecombineerd en gecoördineerd door professionals en lieten deze experimenten zien dat er sneller en dus vaak efficiënter gehandeld kon worden (Canoy et al., 2023).

Tabel 3: Succesfactoren van de dorpscoöperatie

	<i>Bepalende factor</i>	<i>Kern</i>
<i>Bepalende factoren voor medewerking van het individu</i>	Motivatie	Binding met onderwerp Burgerplicht vervullen, bijdrage aan maatschappij Persoonlijk gewin Binding met organisatievorm Verwacht resultaat Binding met de visie en idealen Positieve feedback tijdens het proces
	Capaciteit	Geld Tijd Vaardigheden
	Invitatie	Uitgenodigd worden: persoonlijke uitnodiging voor lidmaatschap of actieve bijdrage door kartrekkers of initiatiefnemers werkt stimulerend
<i>Bepalende factoren die van belang zijn om een coöperatie op te richten en vitaal te houden</i>	Organisatiestructuur	Platte organisatiestructuur Open sfeer Open communicatie Openstaan voor ideeën van leden
	Leiderschap en autoriteit	Zowel taakgericht als mensgericht Democratische besluitvorming Competenties: voornamelijk sociaal communicatief, organisatorisch en politiek kapitaal, kennis speelt minder belangrijke rol De tijd nemen om op te starten en blij zijn met kleine successen werkt positief
	Visie en effectiviteit van de coöperatie	Gemeenschappelijk doel versterkt binding Kleinere doelen werken positief voor een goede start Urgentie werkt stimulerend Zorg voor quick wins voor intern vertrouwen, motivatie en geloofwaardigheid. Gebruik ervaringen hiervan om verder uit te breiden Aansluiten bij de wensen en behoeften van burgers in het dorp
	Autonomie ten opzichte van andere partijen	Eigen beslissingen kunnen nemen en eigen gebouw in bezit Niet helemaal autonoom kan leiden tot naïviteit

Bron: Van Wijk, n.d.

Er zijn echter op het moment nog te weinig onderzoeken bekend die het effect (positief of negatief) van burgerinitiatieven in beeld brengen. Een van de weinige die beschikbaar zijn is de evaluatie van de dorpsondersteuner in Wedde van Richard Jong-A-Pin. Dit onderzoek laten een afname in de kosten

van de huisartsenzorg zien (Jong-a-Pin, 2020). Andere studies naar het effect van de dorpsondersteuner zijn wat meer ambigu en geven aan moeilijk conclusies te kunnen trekken over de kosten (Veerbeek et al., 2014) of ze laten zien dat er bijvoorbeeld in de langdurige zorg kosten worden bespaard, maar extra kosten aan de kant van de WMO worden gemaakt (Canoy et al., 2023). Wel heerst er in de literatuur consensus dat de maatschappelijke waarde van burgerinitiatieven en de dorpsondersteuner in het bijzonder hoog is.

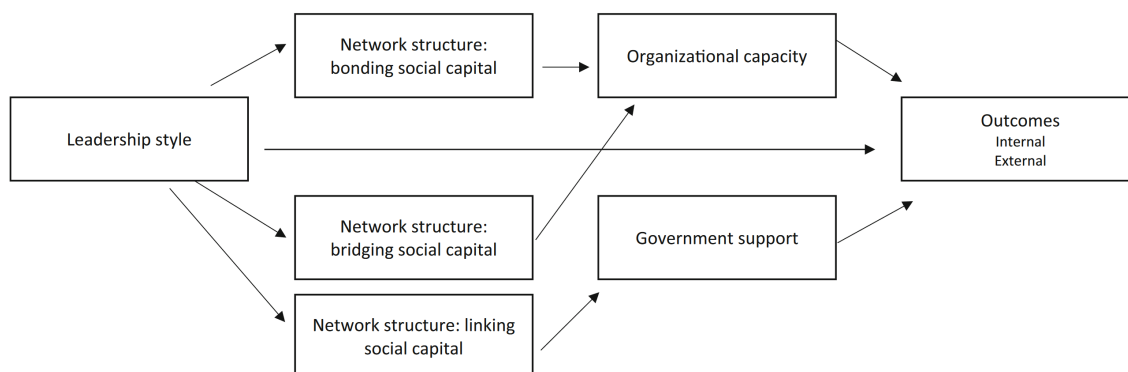
Sommige auteurs stellen dat leefbaarheid een collectief goed is en dus per definitie niet tot stand komt door marktwerking. Jong-A-Pin (2020) zegt hierover *“De diensten van de dorpsondersteuner zullen ook niet door een marktpartij worden opgepakt. Belangrijke redenen zijn averechtse selectie (hulpvragers worden uit de markt geprijsd) en het bestaan van externaliteiten. Ook heeft de dorpsondersteuner kenmerken van een natuurlijk monopolie. Gegeven het belang van leefbaarheid in de provincie (Groningen - red.) pleit dit voor overheidsingrijpen in de vorm van structurele subsidie. Ook al zijn de maatschappelijke en economische baten groter dan de maatschappelijk en economische kosten, de productie van leefbaarheid en/of informele zorg kan niet aan de markt overgelaten worden.”*

2.3.1. Het belang van netwerken en sociaal kapitaal

Igalla et al. (2019) stellen dat inwoners in burgerinitiatieven eigenaarschap hebben over de doelen, middelen en implementatie van hun activiteiten. Toch zijn zij vaak (soms tegen wil en dank) op de een of andere manier verbonden met overheden en andere formele instituties, omdat ze zich begeven in het publieke domein. Naast een verbinding met de overheid, zijn netwerken binnen de gemeenschap, maar ook netwerken met andere partijen buiten de gemeenschap belangrijk voor de resultaten van een burgerinitiatief. In het overzicht van Chin & Mees (2021) op pagina 7 worden dan ook zowel voor de typen A, B als C in verschillende fasen van de initiatieven het ontbreken van deze netwerken genoemd als obstakels of faalfactoren van burgerinitiatieven. Chin & Mees benoemen hierbij nadrukkelijk het ‘wantrouwen bij veldpartners’ en de ‘moeilijkheden met het betrekken van businesspartners’

In figuur 2 laten Igalla et al. op basis van een uitgebreide literatuurstudie het belang van verschillende vormen van sociaal kapitaal voor de resultaten van een burgerinitiatief zien.

Figuur 2: Het belang van sociaal kapitaal voor het succes van een burgerinitiatief

Bron: (Igalla et al., 2019)

Bonding social capital is de band die bestaat tussen mensen met een vergelijkbare achtergrond en interesses. Deze vorm van sociaal kapitaal is meestal exclusief en versterkt een homogene groep zoals een familie of een vriendengroep. Bridging social capital is meer inclusief en verbindt mensen vanuit verschillende lagen van de bevolking. Deze vorm is dus typisch voor een burgerinitiatief en voor informele netwerken binnen een dorp of regio. Linking social capital tenslotte verbindt mensen langs informele maar ook langs institutionele lijnen. Deze vorm van sociaal kapitaal verbindt bijvoorbeeld burgerinitiatieven met de overheid en met andere organisaties (Bulder, 2023). In het geval van WdL is

dit het sociaal kapitaal dat in staat is een goede verbinding te maken met de gemeente Westerwolde en de regionale zorgpartijen.

2.3.2. De faciliterende overheid

Er is overeenstemming in de literatuur dat overheidsingrijpen noodzakelijk is voor het succes van burger initiatieven (Salemink, 2017; De Haan et al., 2017; Ubels, 2020; Chin & Mees, 2021), maar dat te veel regie vanuit de overheid een initiatief kan schaden (Bakker et al., 2012; Igalla et al., 2019; Ubels, 2020). Wat is de rol die de overheid moet spelen om een initiatief de kans te geven uit te groeien en succesvol te zijn? Een eenduidig antwoord wordt hier in de literatuur niet op gegeven. Wel zijn er aanknopingspunten.

De overheid gaat zelf uit van het volgende:

“Impliciet gaat de overheid uit van ‘goede’ burgers die vaardigheden hebben om naar het idee van de overheid te handelen, waarbij de lokale overheid steeds meer de randvoorwaarden schept: meer centrale controle en decentrale verantwoordelijkheid. Deels past dat bij een maatschappelijke ontwikkeling waarin we door het hogere opleidingsniveau en de welvaarts groei ons leven zelfstandiger inrichten en dat ook vaker als norm stellen. Deze ontwikkeling geeft velen meer regie, maar het verhoogt ook de stress, omdat er onvermijdelijk ook teleurstellingen optreden” (Ministerie van Volksgezondheid, 2018).

Onderzoek laat zien dat het zeker mogelijk is co-creatie tussen de overheid en burgerinitiatieven actief te stimuleren vanuit een gemeente, mits er specifieke vaardigheden aanwezig zijn, relevante gereedschappen worden ontwikkeld en er ruimte en tijd beschikbaar is (Jakobsen, 2013). Dit sluit aan bij de succesfactoren die in tabel 3 op pagina 10 worden genoemd. Igalla et al. (2019) geven een aantal aanbevelingen voor de overheid over hoe co-creatie te omarmen, bijvoorbeeld door

- te benadrukken dat co-creatie belangrijk is voor de kwaliteit van leven door het op te nemen in visiestukken of best practices van co-creatie actief te laten zien, bijvoorbeeld op de gemeentelijke website;
- duidelijk te maken welke vaardigheden belangrijk zijn voor co-creatie en zodoende burgers gerust te stellen;
- te benadrukken wat mensen hebben aan co-creatie trajecten met de overheid.

Daarnaast verdient het aanbeveling om formele beslisprocessen meer participatief te maken, bijvoorbeeld door een proces op te knippen en verbinding te zoeken (Michels & De Graaf, 2017). Helaas worden inwoners vaak gezien als aandragers van ideeën en suggesties voor beleid terwijl overheden de regels aangeven en verantwoordelijk zijn voor de financiering van de uitvoering van dat beleid (Michels & De Graaf, 2017). Overheden balanceren daardoor vaak tussen het nemen van eindverantwoordelijkheid en het bieden van noodzakelijke support aan initiatieven. Hierdoor kunnen ook geen algemeen geldende oplossingen worden aangedragen. Voor succesvolle burgerinitiatieven is het dan ook van belang om met maatwerk oplossingen te komen (Ubels, 2020).

Overheden vertalen hun rol als facilitator vaak naar het verbinden van initiatiefnemers met relevante stakeholders. Daarnaast leggen zij vaak de nadruk op het mobiliseren van mensen met behulp van subsidies (Bakker et al., 2012). Subsidies zijn echter vaak te generiek en te lineair wat niet goed past bij burgerinitiatieven (Salemink et al., 2017).

Tot slot kan figuur 2, op bladzijde 7, een goed uitgangspunt bieden om te bezien welke obstakels WdL op zijn pad ziet en hoe de overheid zou kunnen faciliteren. Zodoende kan de gemeente Westerwolde samen met WdL en andere partijen een maatwerkoplossing ontwikkelen en realiseren waarbij de volgende obstakels uitgangspunt zijn:

- gebrek aan financiën en sociaal kapitaal;
- (te) veel administratie die aangeleverd moet worden aan de overheid ;

- Moeilijkheden om een lange termijn oplossing voor het probleem te vinden;
- Gebrek aan actieve betrokkenheid van de overheid; en
- de logica van professionele organisaties, die verschilt van die van een burgerinitiatief en die ook wel de kloof tussen leefwereld en systeemwereld wordt genoemd.

2.5. Strategieën voor burgerinitiatieven

In deze literatuurstudie staat de samenwerking tussen overheden en burgerinitiatieven centraal. Uit de inventarisatie van relevante literatuur is gebleken dat deze relatie noodzakelijk is, maar ook een obstakel kan zijn. Deze dichotomie komt voortdurend terug. Zo blijkt dat burgerinitiatieven het karakter moeten kunnen behouden, maar daarnaast moeten zij vaak aan voorwaarden voldoen voor financiële ondersteuning en facilitering door de overheid. Valt dit te combineren? In grote lijnen zien we hiervoor twee strategieën via best practices naar voren komen in de literatuur. Initiatieven kunnen hiermee zowel langdurige financiering realiseren als hun eigenheid bewaren. Beide worden hieronder nader beschreven.

2.5.1. De projecten-carrousel

Zoals aangegeven worden vaak (tijdelijke) subsidies verstrekt aan burgerinitiatieven. Deze subsidies zijn bestemd voor projecten met een bepaalde tijdsduur. Hierdoor moeten initiatiefnemers steeds opnieuw subsidies aanvragen waarbij innovatie in plaats van bewezen werkzaamheid leidraad is. Deze praktijk wordt in de literatuur ook wel het *overleven in de projecten-carrousel genoemd* (Giltay Veth, 2009). Giltay Veth stelt dat het overleven in de projectencarrusel vooral afhankelijk is van de kwaliteiten van de trekkers van projecten en sociale ondernemingen en hun strategische interactie met de (lokale) omgeving, veelal met overheden en kennisinstellingen. Er worden in dit opzicht twee best practices genoemd die als voorbeeld voor WdL zouden kunnen dienen.

2.5.1.1. Wijkaanpak Deventer

In Deventer is een procesmodel ontwikkeld dat jarenlang als een vliegwiel functioneerde voor nieuwe en bestaande burgerinitiatieven. Hoewel dit al enig tijd geleden is, kan hier zeker voor WdL lering uit worden getrokken. Wanneer een project aansloeg werden de initiatiefnemers binnen deze aanpak namelijk niet genooddaakt om een ingewikkelde 'overlevingsstrategie' in te zetten. Belangrijk binnen deze aanpak waren onder andere:

1. continuïteit; de welzijnswerker en de gemeenteambtenaar werkten op deze wijze al 19 jaar samen;
2. de informele communicatiestructuur tussen de gemeente en het burgerinitiatief; vaak werden backoffice al maatregelen genomen om incidentele en structurele geldstromen en subsidies te bundelen ten behoeve van de continuïteit van de best practices.
3. een actieve betrokkenheid van de gemeente; de methodiek van 'voor wat hoort wat' werd toegepast. Wanneer een organisatie iets in de wijk ondernam, bijvoorbeeld het geven van een taalles, dan zorgde de gemeente ervoor dat er ook daadwerkelijk deelnemers op af kwamen. (Giltay Veth, 2009)

2.5.1.2. Emmen Revisited

Onder de noemer 'Emmen Revisited' werken de gemeente en een tweetal corporaties aan een duurzame verbetering van de sociale kwaliteit van een aantal naoorlogse wijken. Het bijzondere aan deze samenwerking is dat de gemeente en de corporaties op basis van gelijkwaardigheid en gezamenlijk commitment, ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid en deskundigheid samenwerken in een apart programmabureau dat bewust buiten de bestaande structuren is gehouden en buiten de lijn. In dit model zijn drie niveaus van betrokkenheid te onderscheiden: de dragende partners,

bestaande uit vertegenwoordigers van de gemeente en de corporaties, die de kern vormen en de regie voeren. Daarnaast zijn er nog de covenant partners: de huurdersvereniging en drie wijk- en buurtverenigingen. En tenslotte maatschappelijke partners, die in het debat participeren, maar die vooral hun bijdrage leveren aan de doelstellingen van de wijkenaanpak: sociale stijging van de bewoners en verbeteren van de sociale kwaliteit (Giltay Veth, 2009)

Wanneer we bij deze voorbeelden de succesfactoren van burgerinitiatieven in de vorm van een dorpscoöperatie uit tabel 3 op pagina 10 betrekken dan zien we hier terugkomen: capaciteit – vaardigheden; organisatie – open communicatie; leiderschap en autoriteit - Competenties voornamelijk sociaal communicatief, organisatorisch en politiek kapitaal. Daarnaast benadrukt dit voorbeeld het belang van wat in figuur 2 op pagina 11 wordt genoemd ‘linking social capital’.

2.5.2. Herziening van het zorglandschap

In de bestaande literatuur wordt vooral ingezoomd op de samenwerking tussen overheid en burgerinitiatief binnen de huidige context (Jong-a-Pin, 2020). Een alternatieve context zou kunnen worden gerealiseerd op basis van het door Kim Putters, voormalig directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), bepleitte *nieuw sociaal contract* tussen overheid en samenleving (Putters, 2018). Putters bepleit een balans tussen verschillende dilemma’s die hij constateert in het huidige zorglandschap, zoals de verhouding tussen eigen verantwoordelijkheid en solidariteit en de mate van professionalisering versus de-professionalisering. Daarnaast benadrukt hij dat de kwaliteit van leven iets anders is dan de kwaliteit van zorg. Feitelijk beschrijft Putters de situatie rond WdL omdat WdL juist een nieuwe balans probeert te vinden tussen professionele zorgverleners en vrijwilligers en daarbij inzet op een bredere hulpvraag (zie ook: type C burgerinitiatief van Chin & Mees (2021)).

15

Hoewel het pleidooi een filosofische en soms theoretische insteek heeft, laat het wel zien dat er met name een nieuwe visie op de lokale of regionale verzorgingsmaatschappij moet komen. Risico’s, die opnieuw gedefinieerd moeten worden, moeten worden gedeeld en een soort zorgcontract moet worden opgesteld tussen een overheid, maatschappelijke en professionele organisaties en burgers met geschreven en ongeschreven regels. Essentieel hierbij is om een bredere kijk op gezondheid te ontwikkelen. Ook binnen dit laatste onderdeel past WdL uitstekend, omdat zij juist opereert in een bredere context dan professionele zorg alleen.

Tot slot stelt Putters dat het huidige zorgsystem waarin de rijksoverheid verticaal controleert op politieke doelen (zoals kwalitatieve zorg), onder andere door voortdurend informatie op te vragen, niet langer houdbaar is. Het nieuwe zorglandschap kan, aldus Putters alleen functioneren als een netwerk met meer horizontale verantwoording.

Dit pleidooi lijkt te zijn uitgewerkt in een aantal aanbevelingen aan het Ministerie van Volksgezondheid genaamd *Van Knelpunt tot Knooppunt. Regionale participatie in zorg en welzijn* (Van Noort et al., 2022). In dit advies wordt participatie van inwoners en zorggebruikers als noodzakelijke voorwaarde gezien voor een toekomstbestendig zorgstelsel en wordt vervolgens geanalyseerd hoe deze participatie kan worden geborgd. Ook hier wordt benadrukt dat schaalgrootte essentieel is voor een succesvol zorg-ecosysteem. In het advies aan het ministerie wordt gesteld dat Nederland in 15-18 regio’s dient te worden opgedeeld waarin netwerken van stakeholders, in dit geval zorgaanbieders, nauw samenwerken met netwerken van inwoners en zorggebruikers. Het rapport stelt dat:

“Een dergelijke structuur vraagt om een meerjarige financiering. Immers: het opbouwen van regionale participatie en samenwerking kost tijd. Nu er in het PG-kader van VWS een mogelijkheid is om een stabiele basisfinanciering voor deze regionale knooppunten te realiseren, zijn er kansen om snel te starten. Bovendien zien we in de toekomst nog meer kansen om deze knooppunten te verbinden met onder andere burgerinitiatieven, zelfregie en informele zorg.

*De voorgenomen verruiming van het PG-subsidiekader gaat in per 1 januari 2024. **Gezien de urgentie van de regionale vraagstukken over zorg, welzijn en inclusie, is het verstandig om in 2023 al te starten met kwartiermaken voor deze knooppunten.***” (Van Noort et al., 2022)

De constatering dat participatie integraal onderdeel moet zijn van een nieuw zorglandschap wordt ook getrokken in het *Onderzoek naar de rol van overheidsinstanties bij burgerinitiatieven*. Conclusie van de auteurs is dat de overheid niet alleen aan moet sluiten bij de maatschappij, maar ook moet accepteren dat de publieke waardebeoordeling niet alleen plaatsvindt binnen de overheid, maar ook in de maatschappij (Verhoef et al., 2018). Rode lijn in al deze betogen is de reeds meermalen genoemde discrepantie tussen de systeemwereld en de leefwereld. Deze discrepantie komt ook nadrukkelijk naar voren in de beschreven initiatieven in de bundel *Zorgzame buurten* (Canoy et al., 2023).

3. Conclusie

Deze literatuurstudie heeft als doel een antwoord te geven op de volgende vragen:

- *Wat zijn de kernvragen op het gebied van samenwerking tussen burgerinitiatieven en overheden?*
- *Wat is bekend over factoren die deze samenwerking bevorderen of belemmeren?*
- *Zijn er goede voorbeelden die in Wedde kunnen worden toegepast?*

In de literatuur wordt een spanning zichtbaar tussen enerzijds de algemene succesfactoren en obstakels en anderzijds de lokale context. De succesfactoren op organisatorisch (structuur, leiderschap, visie en autonomie) en individueel vlak (motivatie, capaciteit en uitnodiging) zijn weliswaar bekend, maar ook vaak wat abstract. In de praktijk is de relatie tussen de overheid en het initiatief zowel essentieel als het grootste obstakel. Deels doordat beiden andere verwachtingen hebben (bijvoorbeeld professionalisering en inbedding hebben verschillende betekenissen), deels doordat werelden botsen (systeemwereld versus leefwereld) en zeker omdat er vaak een afhankelijkheid en dus ongelijkheid bestaat doormiddel van (project)subsidie met voorwaarden.

De houdbaarheid van de zorg speelt niet alleen in Nederland, maar staat ook hoog op de agenda bij bijvoorbeeld de Verenigde Naties (Sustainable Development Goals), de EU (missie gedreven onderzoek) en de OECD. Mogelijke vervolgstappen liggen daarom ofwel in het steeds opnieuw verwerven van een plek binnen wat wel genoemd wordt de projecten-carroussel, door bijvoorbeeld nauwe verbindingen met partners aan te gaan, het opzetten van een langjarige samenwerking met een actief betrokken overheid en / of consortium waarbij een open communicatie essentieel is; of in een systeemverandering ('nieuw sociaal contract'), waarin partners verantwoordelijkheden delen en echt samen ontwikkelen en uitvoeren.

Hiervan bestaan al goede voorbeelden, die door WdL en de gemeente Westerwolde zouden kunnen worden gebruikt, zoals Emmen Revisited en de genoemde projecten in Deventer. Ook is het belangrijk om (nog meer) de verschillende manieren van sociaal kapitaal (bonding, bridging en linking) aan te spreken en het participeren in bijbehorende verschillende soorten netwerken centraal te stellen. Daarnaast is de aanpak in Ruwaard, waar budgetten worden gebundeld en beheerd door professionals een goed voorbeeld voor het anders organiseren van zorg en het ontschotten van domeinen.

In alle goede voorbeelden staat een meedenkende en faciliterende overheid, die nauw samenwerkt met stakeholders en pro-actief gelden ter beschikking stelt met ruimte in de verantwoording centraal.

Als WdL deel uit zou kunnen maken van een netwerk waarin de zorg op een volledig andere manier is georganiseerd (bijvoorbeeld door ontschotting), dan zou zij zowel haar eigenheid kunnen behouden, maar ook op een positieve manier ingebed zijn in een nieuwe structuur. Deze structuur moet niet te groot en niet te klein zijn (regionaal of kleinere schaal). Het verdient daarom aanbeveling deze ontwikkelingen goed te volgen en een positie in deze ontwikkelingen in te nemen, liefst in nauwe samenspraak met de gemeente en andere dragende partners.

4. Geciteerde literatuur

- Bakker, J., Denters, B., Oude Vrielink, M., & Klok, P.-J. (2012). Citizens' Initiatives: How Local Governments Fill their Facilitative Role. *Local Government Studies*, 38(4), 395–414. <https://doi.org/10.1080/03003930.2012.698240>
- Bohn Stafleu van Loghum. (2012). De winst van gemeenschapszin. *Skipr*, 5(12), 38–40. <https://doi.org/10.1007/s12654-012-0253-2>
- Bulder, Elles (2023) Small-scale community-based care initiatives in the Netherlands. In: Meier, S., L. Bertelmann and L. Wissenbach (eds). *Inclusive Localities. On the development of social local policies and services for all*. Leverkusen: Verlag Barbara Budrich (in press).
- Canoy, M., Smelik, J. en Ham, M. (eds.) (2023) *Zorgzame buurten*. vilans_nl. <https://www.vilans.nl/kennis/zorgzame-buurten>
- Chin, W. Y., & Mees, H. L. P. (2021). The rising stars of social innovations: How do local governments facilitate citizen initiatives to thrive? The case of waste management in Brussels and Hong Kong. *Environmental Policy and Governance*, 31(5), 533–545. <https://doi.org/10.1002/eet.1953>
- Dam, van, R., Salverda, I., & During, R. (2014). Strategies of citizens' initiatives in the Netherlands: Connecting people and institutions. *Critical Policy Studies*, 8(3), 323–339. <https://doi.org/10.1080/19460171.2013.857473>
- Eizaguirre, S., Pradel, M., Terrones, A., Martinez-Celorrio, X., & García, M. (2012). Multilevel Governance and Social Cohesion: Bringing Back Conflict in Citizenship Practices. *Urban Studies*, 49(9), 1999–2016. <https://doi.org/10.1177/0042098012444890>
- Giltay Veth, D. (2009) *Het rendement van zalmgedrag*. De projectencarrousel ontleed. Mulier Instituut. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/7118/het-rendement-van-zalmgedrag/>
- Habraken, J. M., Brouwers, E. P. M., & Bongers, I. M. B. (2015). Kwetsbare burgers centraal: Professionals werken samen aan ontschotting. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 93(3), 85–88. <https://doi.org/10.1007/s12508-015-0037-3>
- Haan, de E., Haartsen, T., Meier, S., & Strijker, D. (2017). *Understanding the success of rural citizens' initiatives: Perspectives of founders*. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.11.001>
- Haan, de E.M., S.O. Meier, E. Bulder and T. Haartsen (2019) 'At some point it has been enough' - Processes of perceived failure of citizens initiatives'. *Sociologia Ruralis*. 22 Nov 2019.
- Hindriks, F. (2017). De overheid neemt haar verantwoordelijkheid niet: Ongelijkheid en gebrek aan respect. *Sociaal Bestek*, 79(6), 16–18. <https://doi.org/10.1007/s41196-017-0548-3>

- Igalla, M., Edelenbos, J., & van Meerkerk, I. (2019). Citizens in Action, What Do They Accomplish? A Systematic Literature Review of Citizen Initiatives, Their Main Characteristics, Outcomes, and Factors. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30(5), 1176–1194. <https://doi.org/10.1007/s11266-019-00129-0>
- Jakobsen, M. (2013). Can Government Initiatives Increase Citizen Coproduction? Results of a Randomized Field Experiment. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 23(1), 27–54. <https://doi.org/10.1093/jopart/mus036>
- Jong-a-Pin, R. (2020). *Evaluatie van de dorpsondersteuner. White paper Aletta Jacobs School of Public Health*. <https://www.rug.nl/aletta/docs/evaluatie-van-de-dorpsondersteuner.pdf>
- Michels, A., & De Graaf, L. (2017). Examining citizen participation: Local participatory policymaking and democracy revisited. *Local Government Studies*, 43(6), 875–881. <https://doi.org/10.1080/03003930.2017.1365712>
- Nijhuis, M. (2017). Kansen voor transformatie sociaal domein: Zo kan het in een kleine plattelandsgemeente. *Sociaal Bestek*, 79(4), 54–57. <https://doi.org/10.1007/s41196-017-0097-9>
- Peters, W., & Broens, M. (2017). Op weg naar samenredzaamheid in de participatiesamenleving? *Sociaal Bestek*, 79(1), 26–29. <https://doi.org/10.1007/s41196-017-0011-5>
- Putter, K. (2018). *Een lokaal sociaal contract. Voorwaarden voor een inclusieve samenleving*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2018/03/15/een-lokaal-sociaal-contract>
- Salemink, K., Strijker, D., & Bosworth, G. (2017). The Community Reclaims Control? Learning Experiences from Rural Broadband Initiatives in the Netherlands. *Sociologia Ruralis*, 57(S1), 555–575. <https://doi.org/10.1111/soru.12150>
- Smelik, J en Pijnenborg, F. (eds.) (2021) *De_Dorpsondersteuner. Verbindende schakel van de gemeenschap. e-book*. <https://www.vkkl.nl/publicaties>
- Ubels, H. (2020). Novel forms of governance with high levels of civic self-reliance. University of Groningen, Groningen. <https://research.rug.nl/en/publications/novel-forms-of-governance-with-high-levels-of-civic-self-reliance>
- Noort, van, M., Beelen J. en Hettinga, D. (2022) *Van knelpunt naar knooppunt I Regionale participatie in zorg en welzijn #hoedan?* PGO Support, Utrecht. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/12/01/van-knelpunt-naar-knooppunt--regionale-participatie-in-zorg-en-welzijn-hoedan>
- Veerbeek, M., Van der Velden, J., Lokkerbol, J., Willemse, B., & Pot, A. M. (2014). *Kleinschalige wijkgerichte zorg in Gemert-Bakel*. Een studie naar kosteneffectiviteit en succesfactoren. Trimbos-Instituut, Utrecht. <https://www.trimbos.nl/aanbod/webwinkel/af1340-kleinschalige-wijkgerichte-zorg-in-gemert-bakel/>
- Verhoef, J., Ruitenburch, M., Luttmer, C., Heirweg, D., Andric, S., & Broeshart, S. (2018). Burgerinitiatief: waar een wil is..... *Onderzoek naar de rol van overheidsinstanties bij burgerinitiatieven*. Nationale Ombudsman, Den Haag.

Wijk, van E. (n.d.) *Succesfactoren van dorpscoöperaties en dorpsondersteuners bij kleinschalige, dorpsgerichte burgerinitiatieven m.b.t. Leefbaarheid, welzijn en zorg.*

https://www.google.nl/search?q=Succesfactoren+van+dorpsco%C3%B6peraties+en+dorpsondersteuners+bij+kleinschalige%2C+dorpsgerichte+burgerinitiatieven+m.b.t.+leefbaarheid%2C+welzijn+en+zorg&source=hp&ei=l1ywZNqAMpmfi-gP1JG3mAw&iflsig=AD69kcEAAAAAZLBqp77603FHtPfrgBbCYAMvFTHkzblLH&ved=0ahUKEwiaqO6GwYyAAxWZzwIHHdTIDcMQ4dUDCAs&uact=5&oq=Succesfactoren+van+dorpsco%C3%B6peraties+en+dorpsondersteuners+bij+kleinschalige%2C+dorpsgerichte+burgerinitiatieven+m.b.t.+leefbaarheid%2C+welzijn+en+zorg&gs_lp=Egdnd3Mtd2l6lpMBU3VjY2VzZmFjdG9yZW4gdmFulGRvcnBzY2_DtnBlcmF0aWVzIGVulGRvcnBzb25kZXJzdGV1bmVycyBiaWoga2xlaW5zY2hhbGlnZSwgZG9ycHNnZXJpY2h0ZSBidXJnZXJpbml0aWF0aWV2ZW4gbS5iLnQulGxIZWZiYWYyaGVpZCwgd2VsemlqbiBlbiB6b3JnSABQAFgAcAB4AJABAjgBAKABAKoBALgBA8gBAPgBAvgBAQ&scient=gws-wiz

Annex 1 Overige geraadpleegde wetenschappelijke literatuur, niet geciteerd

Het rapport is naast de bronnen in de literatuurlijst gebaseerd op de volgende internationale wetenschappelijke literatuur.

Auteurs	Titel	Jaar
Morten Jakobsen	Can Government Initiatives Increase Citizen Coproduction? Results of a Randomized Field Experiment	2013
S. Eizaguirre, M. Pradel, Albert Terrones, Xavier Martinez-Celorio, Marisol García	Multilevel Governance and Social Cohesion: Bringing Back Conflict in Citizenship Practices	2012
R. Bouwman, S. Grimmelikhuijsen	Experimental public administration from 1992 to 2014: A systematic literature review and ways forward	2016
Ank Michels, Laurens de Graaf	Examining citizen participation: local participatory policymaking and democracy revisited	2017
Judith Bakker, Bas Denters, Mirjan Oude Vrielink, Pieter-Jan Klok	Citizens initiatives : how local governments fill their facilitative role	2012
Malika Igalla, Jurian Edelenbos, Ingmar van Meerkerk	Citizens in Action, What Do They Accomplish? A Systematic Literature Review of Citizen Initiatives, Their Main Characteristics, Outcomes, and Factors	2019
Anna Uster	The Palgrave Handbook of Co-Production of Public Services and Outcomes	2023
Menno D.T. de Jong, Sharon Neulen, Sikke R. Jansma	Citizens' intentions to participate in governmental co-creation initiatives: Comparing three co-creation configurations	2019
Abraham Marshall Nunbogu, Prosper Issahaku Korah, Patrick Brandful Cobbinah, Michael Poku-Boansi	Doing it 'ourselves': Civic initiative and self-governance in spatial planning	2017
Koen Salemink, D. Strijker, G. Bosworth	The Community Reclaims Control? Learning Experiences from Rural Broadband Initiatives in the Netherlands	2017
Carlo De Pietro, Luca Crivelli	Swiss popular initiative for a single health insurer... once again!	2015
R.I. van Dam, R. During, I.E. Salverda	Strategies of citizens' initiatives in the Netherlands: connecting people and institutions	2014
M. Lister	Citizens, Doing It for Themselves?: The Big Society and Government through Community	2015
Karin Fröding, I. Elander, C. Eriksson	Neighbourhood development and public health initiatives: who participates?	2012
E. Tonkens, I. Verhoeven	The civic support paradox: Fighting unequal participation in deprived neighbourhoods	2019
Hiska Ubels, Tialda Haartsen, Bettina Bock	Social innovation and community-focussed civic initiatives in the context of rural depopulation: For everybody by everybody? Project Ulrum 2034	2019
Helen K. Liu	Crowdsourcing: Citizens as coproducers of public services	2021
Raoul Beunen, Marlies Meijer, Jasper R. de Vries	Planning strategies for dealing with population decline: Experiences from the Netherlands	2020
Vinitha Siebers, Raymond Gradus, René Grotens	Citizen engagement and trust: A study among citizen panel members in three Dutch municipalities	2019
Erzsi de Haan, Tialda Haartsen, Sabine Meier, Dirk Strijker	Understanding the success of rural citizens' initiatives: Perspectives of founders	2017
Wing Yee Chin, H. Mees	The rising stars of social innovations: How do local governments facilitate citizen initiatives to thrive? The case of waste management in Brussels and Hong Kong	2021
Henrik Serup Christensen, Maija Setälä, Maija Jäske	Self-reported health and democratic innovations: the case of the citizens' initiative in Finland	2018
Björn Toelstede	Social hierarchies in democracies and authoritarianism: The balance between power asymmetries and principal-agent chains	2020
Carlijn Q. Wentink, Lenneke Vaandrager, Rosalie van Dam, Jan Hassink, I.E. Salverda	Exploring the role of social capital in urban citizens' initiatives in the Netherlands	2017
S. Kinsbergen, Mieke Molthof	The rise and fall of government support for small-scale voluntary development organisations – and their remarkable resilience	2021

V. Visser, Jitske van Popering-Verkerk, Arwin van Buuren	The Social Production of Invited Spaces: Toward an Understanding of the Invitational Character of Spaces for Citizens' Initiatives	2021
S. N. Blok, M. W. van Buuren, H. J. M. Fenger	Exclusivity of citizens' initiatives: Fuel for collective action?	2020
Gianluca Quaglio, Josep Figueras, Domenico Mantoan, Amr Dawood, Theodoros Karapiperis, Caroline Costongs, Enrique Bernal-Delgado	An overview of future EU health systems. An insight into governance, primary care, data collection and citizens' participation.	2018
Thijs van der Knaap, Jan Smelik, Floor de Jong, Peter Spreeuwenberg, Peter P. Groenewegen	Citizens' initiatives for care and welfare in the Netherlands: an ecological analysis	2019
Imrat Verhoeven, Evelien Tonkens	Joining the Citizens: Forging New Collaborations Between Government and Citizens in Deprived Neighborhoods	2018
J.W. Zijlstra	Citizen participation: a research into the related internal communication in the Municipality of Groningen	2016
W Lendering	Added values of citizens' initiatives	2020
Saskia Bisschops, Raoul Beunen, Daniël Hollemans,	Institutionalizing ideas about citizens' initiatives in planning: Emerging discrepancies between rhetoric and assurance	2023
T. Metze, Jos van den Broek, R. van Est, E. Cuppen	Participatory repertoires for aligning policy and society: An analysis of Dutch stakeholder views on deep geothermal energy	2023
Jörg Radtke	A Review of the Literature	2023
V. Visser, Jitske van Popering-Verkerk, E. Minkman, Arwin van Buuren	Unleashing or domesticating the vitality of citizens' initiatives? The paradoxical relationship between governments and citizens' initiatives in the energy transition	2023
Joana Duarte, Annette Klarenbeek, T. Baetens, Marije Zegwaard	Do it yourself, together	2016

Contactgegevens

Kenniscentrum NoorderRuimte
Lectoraat Leefomgeving in Transitie
p.meister-broekema@pl.hanze.nl
e.a.m.bulder@pl.hanze.nl